

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Sliprännornas och skålgroparnas problem

Nordén, Arthur

Fornvännen 1942(37), s. 81-94 : ill.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1942_081

Ingår i: samla.raa.se

SLIPRÄNNORNAS OCH SKÅLGROPARNAS PROBLEM

AV

ARTHUR NORDÉN

Till de motspänstigaste problemen i den härva sådana, som våra hällristningar utgöra, hör frågan om betydelsen av de sliprännor eller flacka slipytor, som ibland uppträda tillsammans med skålgropar av skiftande form eller rent av tillsammans med vanliga hällristningsfigurer, ehuru detta mera sällan är fallet.

Personlig beröring med problemet fick den som skriver dessa rader först den gång, då han under inventering av de små skålgropsförsedda bergknallarna i åkermarken vid Nybble i Kvillinge socken, Östergötland, fann sig ställd inför en liten uppskjutande bergklack, som var näranog helt översållad av skålgropar — jag räknade omkring 540 stycken, de flesta vackra och djupa, många av dem pärlbandslikt uppradade — och i bergklackens nordvästra ände anträffade ett 10-tal slipskåror av långsmalt oval, i ändarna skarpt spetsig form samt med djupt nedskuren, V-lik profil (fig. 1). De syntes ha uppstått vid slipning av något metallredskap, men deras uppträdande tillsammans med skålgropsgyttret syntes mig oförklarligt. Ristningen är publicerad som Ny 3 i mitt arbete *Östergötlands bronsålder*, sid. 77.

Ett par andra sådana sliprännor, ehuru längre än de föregående och något svängda till formen, anträffade jag tillsammans med skålgropar, pärlbandslikt uppradade även här, samt figurer av skepp, en yxa, spjutbärande man m. m. å en bergknalle i åkermark vid Leonardsberg i Ö. Eneby socken, Ög. (LM 50, se a. a. sid. 64). Berget var vid början av min undersökning delvis täckt av en s. k. bålhög, härrörande från de rituella eldar med anordning för stekande av hela djurkroppar, som uppenbarligen under mycket långa tider anordnats på berget. Högen hade nämligen en diameter av 9—11 m och

en höjd av 1,16 m samt innehöll skörbrända stenar, sot och kol; i dess inre anträffade jag, rätt högt uppe i högen, en knapp av brons från bronsålderns 5:e period, ett fynd som gav vid handen, att hållristningen måste ha tillkommit långt före denna period, eftersom

Fig. 1.

Långsmala, skarpt V-formiga slipskärar av en hands längd på en med skålgropsgytter överdragen liten bergklack vid Nybble, Kvillinge sn. Ög. Foto Nordén.

Abb 1. Längliche, scharf V-förmige, handlange Schleiffurchen auf einem mit zahlreichen Schalengruben überzogenen kleinen Bergabsatz bei Nybble, Ksp. Kvillinge, Ostergötland. Photo Nordén.

högen var belägen ovan på ristningen, åtminstone den del av densamma, där slipskärorna befinna sig.

Slipskärorna hade i bägge dessa fall en så egenartad form, att de icke syntes erbjuda många beröringspunkter med det övriga innehållet i våra hållristningars formvärld. Läger man emellertid icke huvudvikten vid själva formen, med dess lansettliknande utsträckning, utan låter man i stället den omständigheten vara avgörande, att här företagits en slipning, utan skönjbar praktisk mening, på en bergsyta, som i övrigt fått mottaga magiska tecken sådana som skålgropar o. d., sättes företeelsen in i ett sammanhang av utomordentligt intresse. Från hållristningarna, med deras otvivelaktiga

uppgift att tjäna magiska syften, öppnar sig då nämligen en förbindelseled till hela den grupp av gåtfulla fornminnen, som rymmes inom den vida gränsen av de s. k. svärdslipningsstenarnas och exempelvis de skånska slipränne-gyttrens grupp.

Så mycket som skrivits om dessa svärdslipningsstenar och sliprännegytter, är det onödigt att ånyo ta upp deras problem till mera utförlig belysning. Det är bekant, att de inte längre ens i övervägande grad hänföras till stenåldern, sedan många av dem befunnits ligga på nivåer så låga, att endast en järnåldersdatering kan ifrågakomma. Det är vidare bekant, att sliprännorna understundom befinna sig på så obekvämt tillgängliga sidor av stenarna, att en i praktiskt syfte företagen slipning på sådant underlag får anses utesluten. Ännu en del skäl kunna anföras mot den av gammalt gängse förklaringen, att slipskårorna kvarstå efter en i vardagssyften utförd slipning, närmast då av stenyxor — skäl som John Nihlén synes mig tämligen uttömmande ha sammanställt i hans och Gerda Boëthius' bok om Gotländska gårdar och byar under järnåldern, sid. 203—204:

»Att blocken som fornminnestyp ha sina rötter i stenåldern är ofrånkomligt, liksom att de ursprungligen och väl tidvis också senare haft en rent praktisk funktion. Så småningom ha de emellertid — och det gäller nog flertalet av de gotländska — fått en helt annan användning: de ha ingått som instrument i den hedniska kulten.

Ifråga om användningen är det till en början klart, att rännorna i kalksten icke kunnat nyttjas för slipning av de hårdare grönstensyxorna. De ha även lämpat sig dåligt för vanlig slipning av järnföremål, även om sådan varit möjlig. För ben, trä o. d. ha de däremot lämpat sig bättre. Rännorna i gråsten ha kunnat användas för grönstensyxornas slipning, t. ex. trindyxorna, de håleggade yxorna och de simpla skafthålsyxorna. Säkert ha slipblocken en gång haft en dylik användning, under stenåldern och kanske en del av bronsåldern. Under järnåldern senast har omslaget skett. De stora blocken ha varit heliga stenar, och de ha så småningom länkats in i den hedniska kulten, på vilket sätt är naturligtvis omöjligt att nu närmare utreda. Troligen ha i många fall också nya rännor tillkommit, utan att de i någon större utsträckning ställts i det praktiska livets tjänst. De ha sedan använts hela järnåldern igenom, möjligen in i medeltiden (det gäller särskilt de vid kyrkorna förekommande rännorna i kalksten).

Sliprännorna tillhöra uppenbarligen samma egendomliga grupp av fornminnen som de s. k. älvkvarnarna, d. v. s. de skålformiga fördjupningar, som förekomma under hela forntiden. — På samma sätt har troligen sliprännornas användning förskjutits från sten- till järnåldern. — Att de vid kämpagravarnas bryor och offerkällor i stor utsträckning stått i kultens tjänst är ofrånkomligt. Utom läget talar härför bl. a. också massförekomsterna. En boplatz behövde icke 20—40 rännor eller mer för att slipa sina verktyg och vapen, men vid de kultiska handlingarna var massuppträdandet vanligt (jfr älvkvarnarnas talrika förekomst vid gravar och kultplatser). Folket från flera gårdar eller byar kunde samlas till hednisk kult men knappast för att slipa verktyg. Rännornas läge på vissa stenar talar även mot ett praktiskt syfte; de korsar varandra och ligga på obekväma sidor av stenen, vilket ej tyder på vanlig slipning. Många skäl tala för att de i allmänhet använts i kultsyfte. Att söka närmare utreda detta sista problem är ett stort arkeologiskt-religionshistoriskt problem, som man hoppas tages upp till allvarlig behandling.»

Mot denna tolkning, som ställer huvudmassan av slipränneförekomsterna i magins tjänst och för dem in under samma betraktelsesätt som skålgropsblocken, har Torsten Mårtensson i sin uppsats i *Fornvännen* 1936, sid. 129—144: »Sliprännornas praktiska bruk», gjort en och annan reservation, sammanhängande därmed, att han för en grupp av dessa förekomster, de i sandstensunderlag vid Häl-singborg, funnit en nöjaktig förklaring utifrån ett praktiskt bruk: tillslipning av annorstädes tillhuggna brynstenar (s. k. vädjestenar) för liarna, vilket bruk fortfarande ända fram till den nu levande generationens tid. Han tänker sig därför, att även de i hårda bergarter inslipade rännorna, exempelvis de gotländska »svärdslipningsstenarna», skola visa sig ha tillkommit i den praktiska nyttans tjänst. Bl. a. fäster han sig just vid benämningen »svärdslipningsstenar» och räknar med, att traditionen i detta namn kan ha gömt något minne av det praktiska bruk, varur sliprännor utgått. Förvisso har man ej, menar Mårtensson, kunnat slipa några svärd, som lämnat sådana slipskåror i stenarna. Men det kunde kanske tänkas, att dessa dock stått i samband med något led i svärdslipningsproceduren, och då nu en äldre generation (Säve m. fl.) även använt benämningarna »sliparesten» och »svärdsliparesten», vore det kanske möjligt att ge »svärdslipningsstens» termen innebörden: »sten som använts av svärd-

Fig. 2.

Bergklack vid Nybble, Kvillinge sn. Ög, på vilken skålgrops-gyttret och slipskåror i fig. 1 och 3 finnas.

Abb. 2. Bergabsatz bei Nybble, Ksp. Kvillinge, Östergötland, auf dem sich die zahlreichen Schälengruben und die Schleiffurchen finden. S. Abb. 1 und 3.

sliparen'. Vad denne finge tänkas ha slipat på stenen, vore väl då närmast brynen till svärdslipningen.

Emellertid får en läsare av Mårtenssons uppsats knappast det intrycket, att förf. själv känner sig särskilt övertygad av sin tes om en »praktisk» förklaring av alla sliprännor i hårt underlag. Möjligen skall det visa sig, att ej ens hans försök att förklara tillkomsten av sliprännorna i mjukt underlag, såsom i den fast anstående sandstenen i Hälsingborgstrakten (av Rhät-liasformationen) kan anses ha löst gåtan om dessa sliprännors yttersta upphov.

De senaste årens utomnordiska forskningar ha nämligen lämnat så betydelsefulla, man är frestad säga: avgörande bevis för förekomsten av ett magiskt motiv vid tillskapandet av dessa sliprännor överhuvudtaget, alltså även de av Hälsingborgstyp, att vi nordbor hädanefter nödvändigtvis måste se på slispårsförekomsterna med mindre blick för differenserna och med större förståelse för det magiska sammanhanget än förut.

I denna utomnordiska forskning har man t. ex. haft rika tillfällen att påpeka, huruom sliprännor förekomma på byggnader av såväl kyrklig som profan karaktär överallt i Mellan- och Västeuropa, huvudsakligen från medeltiden: på utsidan av murarna till kyrkor i Neu-Rufach, Hagenau och Pfaffenheim i Elsass och i östra Frankrike på

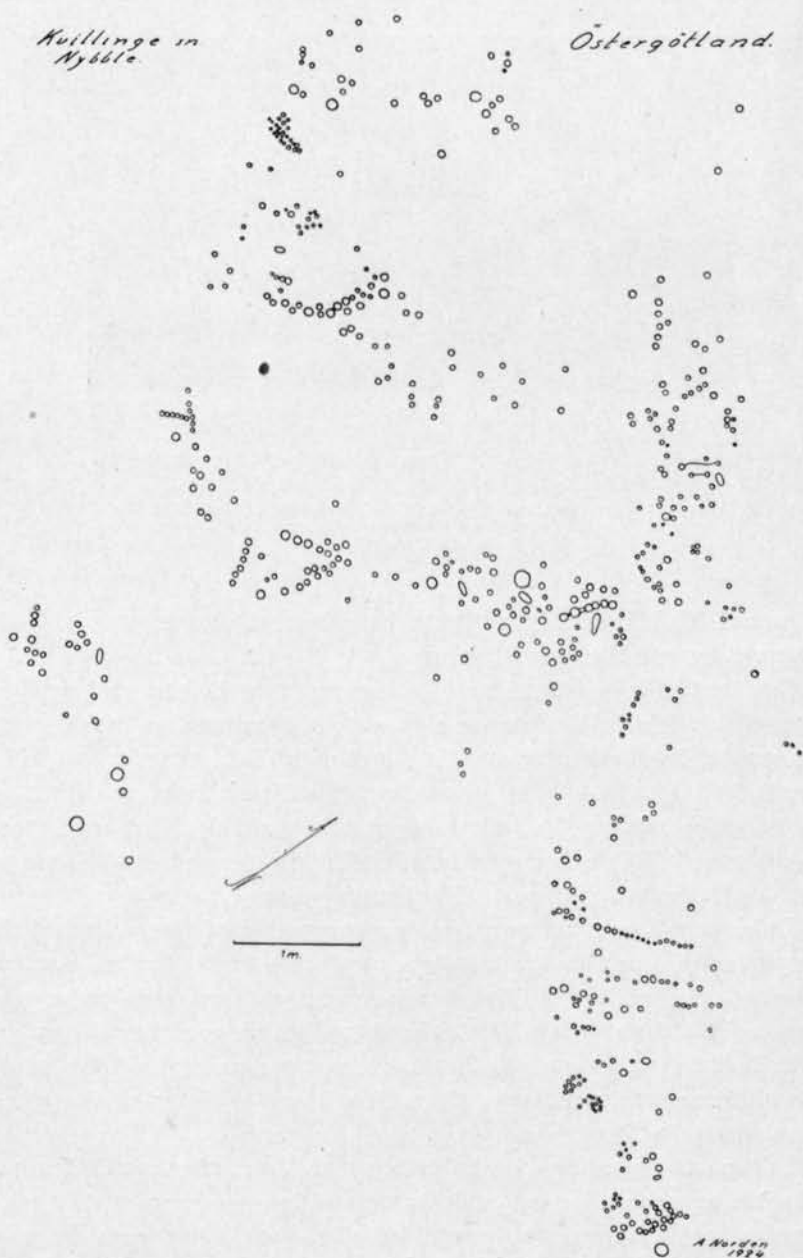

Fig. 3.

Ett skålgropsgyttter, huvuddelen av ett sådant om 540 skålgropar, vartill slip-skårorna i fig. 1 höra (dessa falla dock utanför bildfältet).

Abb. 3. Eine Schalengrubenmenge, Hauptteil einer solchen von 540 Stück; hierzu gehören die Schleifspuren von Abb. 1 (die aber hier nicht mit aufgenommen sind).

kyrkor i Lamarche, Belfort, Charmes, Épinal, Monthureux-s.-Saône m. fl. I Nordtyskland finnas de på kyrkor i Brandenburg (S:t Gott-hardskyrkan, i vars granitbeklädnad två sandstenskvadrer äro inbyggda »um dem Volke Gelegenheit zu geben, Rillen und Näpfchen auszuwetzen»), Meissen och Dippoldiswalde, de finnas i talrika städer i Lausitz, och Torsten Mårtensson har bidragit med iakttagelsen av sådana sliprännor på Longinuskapellet, nu öde, i Prag, byggt av sandstenskvadrar på 1100-talet: ett gytter av sliprännor, gående i alla riktningar och somliga övertvårande varandra, har här av Mårtensson fotograferats. På profanbyggnadernas portstenar, i borgar, — bl. a. också nära invid foten av sju medeltida borgar i Luxemburg — i broar o. d. iakttagas likaledes sådana sliprännor. Någon praktisk uppgift ha sliprännorna svårligen kunnat ha på dessa upprättstående stenunderlag, däremot föra de i åtanke, att även skålgropar låta iakttaga sig på stenar i kyrkornas portaler eller socklar. Man får intrycket att stå inför rester av en gammal religiös föreställning, ett magiskt bruk, vars innebörd möjligen redan börjat blekna eller växlat, då man under medeltiden inslipade skåror.

De iakttagelser, som man vill tillmäta det främsta vitsordet, äro emellertid de, som under av dr. Ernest Schneider med utomordentlig insikt och energi bedrivna forskningar i storhertigdömet Luxemburg kommit i dagen. De sammanfattas av honom i hans utmärkta arbete *Material zu einer archäologischen Felskunde des Luxemburger Landes* (Luxemburg 1939).¹ Samtliga sliprännor ha anträffats i sandstensunderlag (Liassandsten).

I Luxemburg voro förut inga slipspårsförekomster kända, men genom dr. Schneiders undersökningar bragtes antalet lokaler upp till 52, med tillsammans 77 från varandra isärliggande grupper av sliprännor. Över hälften av dessa sliprännegytter äro belägna inne i naturliga nischer av sandstensbergen (39 stycken gytter), och av återstoden befinna sig flertalet (29 stycken, d. v. s. över 35 %) under överhängande klipptak, s. k. *abris*, medan endast 11 stycken, d. v. s. ej ens 15 %, befinna sig på öppna ytor ute i det fria. Skyddade lägen ha alltså valts i 66 av 77 fall, d. v. s. i 86 % av fallen.

Det kan icke ha varit för ett enbart i praktiskt syfte utfört arbete, som man valt detta läge för arbetsplatsen. Abrierna kunna visser-

¹ Ernest Schneider: *Felskunde des Luxemburger Landes*. Luxemburg 1939. (Rikt illustrerad.)

Fig. 4.

Det typiska läget under abri-taket liksom placeringen av slispår på lodrät yta i obekvämt läge nedtill synes tala för ett magiskt syfte med sliprännornas anbringande. Skedformiga sliprännor under ett bergtak vid Ke'sgrund vid Meysenberg, Luxemburg.

Abb. 4. Die typische Lage unter dem Schutzdach sowie das Anbringen von Schleifspuren auf senkrechter Ebene in unbequemer Lage herunter scheinen für einen magischen Zweck zu sprechen. Löffelförmige Schleiffrillen unter einem Bergdach bei Ke'sgrund in der Nähe von Meysenberg, Luxemburg.

ligen tänkas ha lämnat skydd under dåligt väder, men detta gäller icke nischerna, som i regel äro mycket små, på sin höjd någon gång medelstora. F. ö. befinna sig de i abrierna förekommande sliprännorna inne i små nischer eller i omedelbar närhet av sådana — en hänvisning till bifogade bilder onödiggör en ytterligare beskrivning. — Många gånger ha dessutom de valda nischerna ett särskilt tilltäppt eller för den hand, som förde slipverktyget, i varje fall obekvämt läge. Och detta är fallet, även när i den närmaste omgivningen riklig tillgång finnes på lättillgängliga eller på annat sätt lämpliga bergytor. I det inre av nischerna ha heller inte alltid de bekvämast belägna partierna valts för anbringande av sliprännorna. På flera ställen är nischtaget eller inåtvälvda eller blott för vänstra handen tillgängliga väggar försedda med sliprännor, ehuru på andra ställen i nischen fria ytor stodo till förfogande.

Fig. 5.

Mäktigt överhängande klipptak vid Steinbachtal nära Hersberg, Luxemburg. Vid foten två lösa block, vars nedåtsluttande framsidor äro överdragna med slipsår.

Abb. 5. Mächtig überhängendes Felsdach bei Steinbachtal in der Nähe von Hersberg, Luxemburg. Am Fuss zwei einzelne Blöcke, deren nach unten abfallende Vorderseiten mit Schleifspuren überzogen sind.

Av allt detta, konkluderar dr. Schneider, »framgår med full säkerhet, att åtminstone sliprännorna i nischerna, d. v. s. på mer än hälften av alla fyndställena, tillkommit i andra än praktiska syften».

Slutsatser av liknande art tränga sig fram även i de fall, när på vissa stenblock endast vissa fläckar bära slipsår, medan andra ytor av blocket, som i varje avseende äro lika bra, ha lämnats fria, eller där blott vissa block valts, medan andra, som synas lika lämpliga, förbigåtts.

Slipsåren förekomma i tre utföranden:

1. *Lansettformiga*, alltså långsträckta och smala, med spetsiga ändar; genomskärningen som ett spetsigt V eller ett djupt U. Formen liknar snittsårets, eller som vore skåran uppdragen på berget med en metallklinga. Längden växlar i Luxemburg mellan en fingers längd och dubbla handlängden. — Denna typ av slipsår är den sällsyntaste — det är emellertid just den form av snittskåra, som före-

ligger i de av mig inledningsvis omnämnda slipskåror på den med skålgropar översållade bergklacken vid Nybble i Kvillinge, Ög.

2. *Båtformiga*. Genomskärningen liknar ett utbrett V eller U. Längden överskrider oftare än den underskrider handens längd.

3. *Skedformiga*. Ändarna äro ej längre spetsiga utan rundade. Genomskärningen mjukt konkav, mer eller mindre flack. Vanligen mindre än handens längd.

Det torde vara uteslutet, att dessa tre typer av slispår uppstått vid slipning av samma föremål. Det oaktat finnas alla tre typerna företrädade på många ytor. Särskilt de lansettformiga uppträda sällan ensamma. De olika typerna finner man utan åtskillnad i alla delar av det luxemburgska sandstensområdet, i ingen trakt förekomma övervägande den ena eller andra typen.

Dr. Schneider har nyligen anställt försök med 5 olika personer för att utröna, vilka slispår som framställandet av en stenxya kvarlämnar i sandstensunderlaget. De fem försökspersonerna togos ur arbetarklassen och erhöilo inga instruktioner, hur slipningen borde gå till. Meningen var, att de såsom en gång deras primitiva föregångare skulle treva sig fram till den bästa metoden på egen hand.² Därvid visade sig, att regelbundet vid varje slipning uppstått dels en båtformig räanna efter smalsidornas slipning, dels en rundad, flack slipyta från tilldanandet av bredsidorna och eggen. Den båtformiga rännans genomskärning var alltid U-formig, medan däremot genomskärningen av de bevarade förhistoriska sliprännorna oftare ha V- än U-genomskärning. De flacka, rundformade *Schleifmulden*, som kvarstodo efter bredsidornas tilldaning, kunde i viss mån likna de skedformiga slispåren men sakna i vidsträckt omfattning motsvarighet bland de förhistoriska slispåren. Dr. Schneider drar, efter en utförlig, av tabeller belyst framställning, den slutsatsen, att »av de talrika i Luxemburg uppträdande slispåren inga eller i varje fall blott ett ringa antal ha sitt ursprung i ett rent praktiskt inriktat neolitisk slipningsarbete, en slutsats som vilar på starka sannolikhetsmoment och åtminstone f. n. är svår att vederlägga» (a. a. sid. 103).

Slutsatsen stödes också av de iakttagelser, som kunna göras rörande rännornas vertikal- eller horisontalläge. »Omkring nio tion-

² »Zu dem fällt die Lösung auch unkomplizierter technischer Probleme durch den einfachen Mann bekanntlich nicht immer so aus wie es der Intellektuelle vorausgesehen hat» (dr Ernest Schneider, a. a. sid 102).

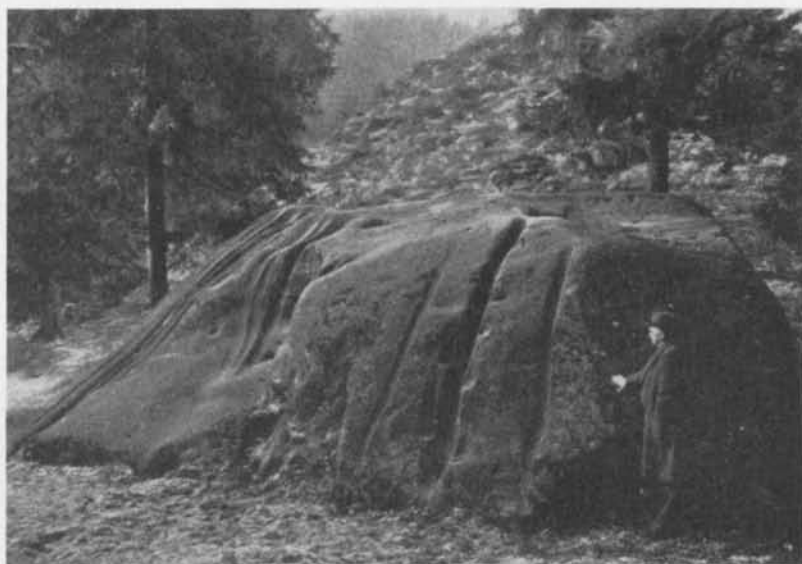

Fig. 6.

En företeelse, vanlig i Luxemburg men värd att uppmärksammas även i vårt land, är de kanor, som förekomma på en del berg. I Luxemburg finnas sådana, som mången gång väcka tanken på rit-betonade lekar. Rötschlä vid Klingelbuhr nära Befort, Luxemburg.

Abb. 6. Eine für Luxemburg gewöhnliche, aber auch für unser Land zu beachtende Erscheinung sind die an zahlreichen Bergen vorkommenden Schurren. In Luxemburg haben sie oft den Gedanken an rituell betonte Spiele geweckt. Rötschlä bei Klingelbuhr in der Nähe von Befort, Luxemburg.

delar äro vertikalt ställda, ehuru det otvivelaktigt är bekvämare att utföra ett slispårframbringande arbete över en vågrät eller svagt lutande yta. Tar man vatten och sand till hjälp, såsom stenåldersmänniskorna säkert ofta gjorde, är valet av sådana ytor ofrånkomligt. Säkert har ingen neolitik, som blott haft praktiska syften i tankarna, kommit på den idén att tilldana sina yxor i en så obekväm ställning som den han nådde genom att slipa dem mot vertikala väggar i små nischer eller klyftor, på upphöjda eller eljest svårtillgängliga bergpartier o. s. v.»

Hur man i så fall skall tänka sig, att de verkliga stenyxorna slipats, lämnar dr. Schneider därhän, påpekar blott, att man även i det övriga Europa äger blott få och ovissa spår efter den enorma yxframställning, som dock en gång måste ha skett här under stenåldern.

Likaså lämnar han den frågan obesvarad, vilka verktyg det varit, som frambringat slippåren. Vid det fåfänga sökandet efter bruksföremål, som vid slipning kunnat frambringa rännor såsom de förefintliga, har han blott påträffat ett redskap, som kunde komma ifråga, ett järnredskap, som användes för att avlägsna barken från ett slags ekträ. Men ekskogar finnas knappast »im Gebiet des buchenfreundlichen Liassandsteins», där sliprännorna förekomma. Dessutom visar sliprännornas stora formrikedom, att mer än ett redskap måste ha kommit i fråga.

Som nämnt stannar dr. Schneider för antagandet, att vid det övervägande antalet luxemburgska sliprännor ett kultiskt eller magiskt syfte legat bakom slipningen. »Nichts spricht gegen diese Deutung, manches dafür». När han emellertid tänker sig, att det just varit stenyxor, som i kultiskt syfte slipats, ehuru man vid sådana för kultändamål tillkomna yxor ej behövde vara så noga med formen³ (varför slippåren blivit annorlunda än vid framställningen av riktiga bruksyxor), har jag ej fullt så lätt att följa honom. Visserligen är det högst sannolikt, att yxdyrkan förekom redan under stenåldern — eljest skulle väl ej bronsålderns yxdyrkan varit så starkt framträdande, och den över stora delar av jorden spridda föreställningen om *torvigg* tyder på ursprung i stenåldern — men jag skulle ej vilja åta mig att ur det bevarade beståndet av stenåldersyxor utskilja dem, vars form kunde giva vid handen, att de tillkommit genom en från vanlig slipning avvikande »kult-slipning».

Till slut är det ännu ett skäl, som talar för denna kultiska tolkning av ett flertal av de luxemburgska slippåren, och det är den omständigheten, att många av dem äro utstofferade med tillbehör av allehanda slag, som tillhöra magiens formvärld: kors, hjul, föreringsrännor påminnande om dem, som på skålgropsgyttren bruka

³ »In der Tat erfolgt dann der Arbeitsgang nicht mehr nach ausschliesslich praktischen Gesichtspunkten. Er wird ganz oder teilweise symbolische Handlung; eine Phase kann ausfallen, beispielsweise die der Breitseitenbearbeitung, bei der die Schleifmulden entstehen. Schleifgut (alltså yxan!) wie Schleifspuren können atypische Formen annehmen. Die rituell geregelte Handlung wird an bestimmte Orte verlegt, unter überhängende Felsen, in Nischen, an versteckte Stellen. Gewisse Felsen, einzelne Seiten an den Felsblöcken werden bevorzugt. Möglich auch, dass heilige Bezirke dafür ausgewählt oder eigens, etwa in eindrucksvoller Umgebung, geschaffen werden» (a. a. sid. 106).

slingra sig mellan de olika skålgroparna. Dessutom i ett fall skålgropar förenade med slipspåren medelst rännor.

De av dr. Schneider gjorda iakttagelserna synas mig i överraskande grad tillämpliga på de skånska slipspårgyttren i Hälsingborgstrakten, åt vilka intendenten Mårtensson ville ge en i och för sig plausibel förklaring utifrån den praktiska nyttyosynpunkten. Även intendenten Mårtensson finner det nämligen påfallande och svårförklarligt, att på exempelvis Kvistoftadalsväggarna hundratals sliprännor anbragts så nära varandra, att ingenting finnes att se av bergväggens ursprungliga yta, och att de »återfinnas även på undersidan av framspringande klippartier, där väggen har stark lutning utåt. Vid basen äro de gärna vertikalt orienterade, medan de högre upp i regel fått horisontell inriktning. Arbetet har stundom måst utföras i en mycket obekväm ställning: under ett utskjutande block eller så högt uppe som sliparen kunnat nå med uppsträckta armar.»

*

I ett avseende bildar Oskar Lidéns rikt illustrerade arbete »Hällgröpningsstudier i anslutning till nya sydsvenska fynd»⁴ ett motstycke till Schneiders verk: det lyfter det till synes ringa in i ett stort sammanhang. Författaren har under många års letande metodiskt inventerat ett geografiskt enhetsområde och bygger så sina slutsatser på en djupgående litteraturanalis. Undertecknad får tillfälle att i ett utförligare arbete om Kiviksgraven dryfta Lidéns slutsatser och begagnar den utväg, som härmed erbjuder sig att begränsa mitt utrymme i denna tidskrift. I korthet må dock sägas, att vår hällristningslitteratur här fått ett betydelsefullt bidrag, särskilt till diskussion av skålgropssedens uppkomst och genombrott i Norden. Här intar Lidén den ståndpunkten, att skålgroparna hos oss trängde igenom först med bronsåldern, och att skålgropsförekomsterna på megalitgravarna i princip äro att anse såsom senare tillkomna. De noggranna detaljstudier, han bygger denna slutsats på, avvinna respekt, men man beklagar här som annorstädes i arbetet, att författarens litteraturgenomgång är begränsad på ett sätt, som till sist ej kan undgå att väcka en viss misstro till soliditeten i alla slutsatserna.

⁴ Oskar Lidén: Hällgröpningsstudier i anslutning till nya sydsvenska fynd. Lund 1938.

Men det hindrar ej, att Lidén åstadkommit en i många avseenden uttömmande och i varje fall mycket klarsynt redogörelse för vad man för närvarande kan säga om de som gytter eller som mera enstaka förekomster uppträdande skålgroparna, fotspåren och »offerrännorna», en grupp av hållgravyrer, för vilka Lidén föreslår den utmärkta termen hållgröpningsar.

Att Lidén i sin kritik av Mårtenssons tolkning av slipspåren i Kullabygden framfört argument, som utöver de ovan anförda göra en magisk tydning av dessa slipspår ytterst sannolik, må till sist antecknas (Lidén: Grophällarna i Kullabygden, FvN 1937, sid. 157).

ZUSAMMENFASSUNG

ARTHUR NORDÉN: Problem der Schleifrillen und Schalengruben.

Ausgangspunkt für die Darstellung des Verfassers ist eine an einem kleinen Bergabsatz bei Nybble, Östergötland (Abb. 2) gemachte Beobachtung, wo eingeschliffene lanzettförmige Rillen von scharf V-artigem Durchschnitt (Abb. 1) zusammen mit einer Menge von etwa 540 Schalengruben auftreten (Abb. 3). Für seine Auffassung, dass diese Schleifrillen zu demselben magischen Motivkreis wie die Schalengruben gehören, findet Verf. eine Stütze in den Feststellungen, die Dr. Ernest Schneider bei einer besonders eingehenden Untersuchung von schleifrillenversehenen Felsplatten in Luxemburg hat machen können. Dr. Schneider hat Spuren an solchen Stellen gefunden, wo ein praktischer Zweck ganz ausgeschlossen erscheint: weit innen in kleinen Nischen unter überhängenden Bergwänden (Schutzdächer, Abb. 4—5), zu denen der Zutritt besonders blockiert war, oder wo die das Schleifwerkzeug führende Hand in unbequemer Lage arbeiten musste — noch dazu, obwohl glatte und in jeder Beziehung geeignete Platten in der nächsten Umgebung vorhanden waren. In dem Inneren der Nischen waren gleichfalls nicht immer die bequemsten Partien ausgewählt: an mehreren Stellen sind das Nischendach oder nach innen gewölbte oder nur für die linke Hand erreichbare Wände mit Schleifrillen versehen, obgleich an anderen Nischenseiten freie Flächen zur Verfügung standen.

Ähnliche Beobachtungen konnte Torsten Mårtensson beim Studium der Schleifrillen in Sandsteinunterlage in der Gegend von Hälsingborg, Schweden, machen.

Mit vollem Recht haben ihn diese Sonderbarkeiten mit Bedenken erfüllt, als er in einem Aufsatz (Fornvännen 1936) die Rillen als Spuren einer Wetzsteinherstellung für Sensen deutete.

Die grosse Menge von Schleifspuren an Sockel- und Wandsteinen für Kirchen und Burgen in Europa (ein Teil der Funde auf S. 85 zusammengestellt) spricht auch dafür, dass das magische Schleifen neben das magische Feuerbohren, die Felszeichnungen und »hällgröpningsar« (O. Lidéns ausgezeichnete Uebertragung für Schalengruben) in Steinunterlage u. a. m. gehörte.